

Антон Иванов Генев

– ОБОЖЕСТВЕНАТА ПРИРОДА –
СКАЛНИ СВЕТИЛИЩА
ОТ РИЛА, РОДОПИТЕ И ПИРИН

© Антон Иванов Генов – автор, 2018
© Издателство „Фабер“, 2018

ISBN 978-619-00-0815-6

Антон Иванов Генов
ОБОЖЕСТВЕНАТА ПРИРОДА –
СКАЛНИ СВЕТИЛИЩА
ОТ РИЛА, РОДОПИТЕ И ПИРИН

♦

Рецензенти:

проф. д.н.к. Васил Марков

проф. д.и.н. Валерия Фол

♦

Формат: 70x100/16

Печатни коли: 25,5

♦

FABER – (062) 600 650

В. Търново 5000, ул. „Гара Велико Търново“ 1

www.faber-bg.com

Антон Иванов Генов

**– ОБОЖЕСТВЕНАТА ПРИРОДА –
СКАЛНИ СВЕТИЛИЩА
ОТ РИЛА, РОДОПИТЕ И ПИРИН**

Фабер • 2018

С благодарности на всички колеги и приятели, за съдействието което ми оказваха по време на събирането на материалите за тази книга.

Благодарности на моето семейство, за търпението и безусловната подкрепа.

Благодарности на моят научен ръководител и неговия екип, за това, че ме посветиха и насочваха в знанието за древните общества.

От Автора

СЪДЪРЖАНИЕ:

Предговор	7
Въведение	9

Първа глава

Културно-исторически, семантични и функционални аспекти в изследването на скалните светилища

17

1.1. Терминологично дефиниране на сакралното пространство	18
1.2. Геополитически характеристики на сакралното пространство	22
1.3. Хронология на скалните светилища	32
1.4. Зараждане на сакралното пространство в Европа и Средиземноморието	41
1.5. Семантични аспекти в изследването на скалните светилища. Семантика на геоморфологията – обожествената природа	52
1.5.1. <i>Пещерата</i>	63
1.5.2. <i>Планината</i>	73
1.5.3. <i>Сакрализираните скали</i>	78
1.5.4. <i>Скално изсечени жертвеници</i>	84
1.5.5. <i>Скалните ниши</i>	94
1.5.6. <i>Водата – свещените извори</i>	101
1.5.7. <i>Соларни дискове – слънчевата символика</i>	109

Втора глава

Сакрална география, семантични и функционални аспекти на скалните светилища от Рила, Пирин и Западните Родопи

119

2.1. Светилището на връх Бабяк – репер при проучването на планински култови обекти	124
2.2. Сакрална география, семантични и функционални аспекти на светилищата от високопланинските зони на рила и пирин	142
2.2.1. <i>Митологичното осмисляне на високата планинска територия</i>	142
2.2.2. <i>Сакрализираните територии от високите части на Пирин</i> ...	146
2.2.3. <i>Сакрализираните територии от високите части на Рила</i> ...	160
2.3. Сакрална география, семантични и функционални аспекти на светилищата от ридовете на Западните Родопи	186
2.3.1. <i>Митологично и политическо разпределение на територията</i> ...	186

2.3.2. Скални светилища от Разложката котловина.....	191
2.3.3. Скални светилища от западната част на рида Дъбраш и дефилето на Места (Момин проход)	203
2.3.4. Скални светилища и живи култове около Гоцделчевската котловина	224
2.3.5. Скални светилища от вътрешността на рида Дъбраш ...	245
2.3.6. Скални светилища от Велинградската котловина и северните склонове на Западните Родопи	260
2.3.7. Скални светилища от контактната зона между Източни и Западни Родопи	266

Трета глава

Скални светилища от Източните Родопи – семантични и функционални аспекти	277
---	------------

3.1. Обектите от върховете на рида Драгойна.....	281
3.2. Скално-изсечени структури от връх Хисаря над село Ангел войвода. Паралели и културно-исторически контекст	283
3.3. Скално-изсечен култов комплекс край село Горна крепост – „Перперек“	289
3.4. Скално-изсечен култов комплекс край село Татул	291
3.5. Скално-изсечен комплекс край село Ковил.....	298
3.6. Семантика на пещерите утробы от Източните Родопи	306
3.7. Скалите с изсечени трапецовидни ниши от Източните Родопи	325

Заклучение	338
Библиография	344
Интернет източници	369
Списък на образите в текста	372
Албумна част.....	376

Предговор

Изследването на мегалитните паметници е утвърдена проблематика заради повсеместното им разпространение през определени етапи от историческото развитие на отделни региони и заради загадката на хилядолетната вяра в големите каменни късове и в скалите. За разлика от мегалитните, скално-изсечените светилища представляват сравнително по-нова изследователска област за древността на Евро-Азия. Скалните светилища и мегалитите в Югоизточна Европа са отдавна в ползрението на българските учени, но през последните двадесет години изследванията са в разцвет. От публикуването на отделни паметници логично се премина към обобщаващи изследвания. В тракологията се възприе изследователската процедура мегалитните и скално-изсечените паметници да се разглеждат като внушителна единна документация за религиозния и културния живот на Югоизточна Европа и на съседните земи от края на 3-то хил. пр. Хр. насетне. Много често те образуват мега-комплекси които функционират чрез субструктурите си, т.е. в интерактивност между вложените идеи и образи в различните паметници или като система, мислена от нейните създатели. Тези сакрални топоси на траките се развиват самостоятелно и се ситуират в историята на култура по територията на трако-фригийската контактна зона (Югоизточна Европа – Северозападна Мала Азия) като средища на структурирана устна вяра, която типологически определяме като устен тракийски орфизъм. Същността на обредите в скално-мегалитна среда в посочената територия е мистериално-орфическа и тази тяхна отлика разкрива основите на устния орфизъм.

Обредността в скално-мегалитните комплекси би могла да бъде обяснявана със средствата на структурално-функционалистичния подход на базата на археологически, епиграфски, изкуствоведски, митографски, етноложки, фолклорни, лингвистични, текст-критични и културологични изследвания. Книгата на д-р Антон Генев е културологичен прочит на съхраненото знание за древността в скалните светилища от Рила, Родопите и Пирин и затова той съвсем правомерно я е назвал „Обожествената природа“. Разкривайки семантичните и функционални аспекти на светилищата, авторът сполучливо формулира тяхната специфика не само в контекста на древните балкански кул-

тури, а и в европейски и световен контекст. За да бъдат разбрани особеностите на светилищата, текстът на книгата започва със запознаване на читателя с общочовешките представи за сакралността на планината, скалата, пещерата и водата като топоси на космогонична вяра. Физико-географските дадености предопределят различните начини, по които човекът организира вписано в природна среда свещено пространство чрез природни феномени. Тази най-древна универсална идея за формиране на опозицията свещено – профанно пространство предхожда архитектурното осмисляне на свещеното. Основни елементи на най-разпространения вариант на скално-мегалитен топос на вяра са цепнатина (пещера), свещен камък/мегалит и свещен извор. Архитектурата е универсална абстракция и от културологична и религиозна гледна точка тя материализира опозициите усвоено – неусвоено пространство, природа – култура, за разлика от скалните топоси на вяра, който са вписани в природата, която е вярвана като Велика богиня-майка. Затова в Тракия тя е почитана изключително в скално-мегалитна среда. Всъщност, отдавна е забелязано, че в Средиземноморския свят скално-изсечените и мегалитни градежи се появяват там, където се извлича медна руда. В този регион е вярвано, че металите са рожби на богинята, а златото и среброто – най-съвършените от тях.

Книгата разкрива скално-мегалитна хипостаза на божествената същност и е интересно четиво за всеки, който иска да опознае местата, в което траките са общували с нея. Скалните и мегалитни топоси на свещеното са до такава степен утвърдени като въздействащи на въображението на вярващите, че в някои от тях приемствено се наслоява религиозност и те функционират и след Античността – през Средновековието, Новото време и дори и в наши дни.

Валерия Фол